

การเงินชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความยากจน กรณีศึกษาธนาคารคนจน บังคลาเทศ

ทศพนธ์ นรทัศน์*

thossaphol_no@nesac.go.th

Muhammad Yunus visits Grameen Bank Centers and loan holders, who are mostly women. Copyright © Grameen Bank Audio Visual Unit, 2006

Source: http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2006/yunus-photo.html/. (Accessed date: March 6, 2010).

บทนำ

การเงินชุมชน (Micro Finance) ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้ผล โดยตัวอย่างต้นแบบความสำเร็จที่ชัดเจนก็คือ ธนาคารคนจน (Grameen Bank) ของบังคลาเทศ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นจากการริเริ่มและขับเคลื่อนโดยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมหมัด ยูนุส (Prof.Dr.Muhammad Yunus) ธนาคารดังกล่าวจะให้สินเชื่อแก่คนยากจนไปประกอบอาชีพ ด้วยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่ต่ำหรือไม่มีดอกเบี้ย รัฐบาลไทยในอดีตก็เคยนำแนวคิดนี้มาดำเนินนโยบายในประเทศไทย โดยการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เมื่อพ.ศ. 2544 ภายใต้แนวคิดที่ว่าความยากจนของประชาชนในชนบทและชุมชนเมือง คือการไม่มีทุนและขาดโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้ ลดรายจ่าย ตลอดจนบรรเทาเหตุฉุกเฉิน และความจำเป็นเร่งด่วน (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2544: บทนำ) กองทุนดังกล่าวจะเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง หมู่บ้าน/ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ท้องถิ่น ในการพึ่งพาตนเอง การกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2544:1) หากแต่จากข้อมูลเชิงประจักษ์กลับพบว่าโครงการดังกล่าวเป็นหนึ่งในโครงการประชานิยมของรัฐบาลในขณะนั้น กองทุนโดยส่วนใหญ่เกิดความล้มเหลวและเกิดประโยชน์แก่ประชาชนระดับฐานรากในการพัฒนาอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายในภาพรวมอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง (แม้จะมีบางชุมชนที่ประสบความสำเร็จแต่ก็ไม่มากนัก) เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนเมืองมีพื้นฐานการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก จึงพบว่ามีเงินนำไปลงทุนในกิจการที่ก่อให้เกิดรายได้อย่างต่อเนื่องน้อยมาก หรือกิจการที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (เช่น นำเงินไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้าน โทรศัพท์เคลื่อนที่ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ และเมื่อครบ

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ สำนักวิชาการ ปฏิบัติราชการสำนักประชาสัมพันธ์และสารสนเทศ

กำหนดชำระหนี้ก็ต้องไปกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาชำระหนี้กองทุนหมู่บ้าน แล้วก็ขอกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านไปชำระหนี้ในระบบสลับกันไป) รวมทั้งผู้กู้ยังขาดความรู้ในการประกอบธุรกิจ ไม่ต้องการมีความเสี่ยงและขั้นตอนปฏิบัติที่ยุ่งยากในการลงทุน ดังนั้น การส่งเสริมการประกอบวิสาหกิจชุมชนตามพื้นฐานและทุนทางสังคมที่หมู่บ้าน/ชุมชนเมืองนั้นมีอยู่ จึงเป็นแนวทางไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริงของกองทุน

ศาสตราจารย์ยูนุส ผู้ซึ่งมีรูปร่างสันตติ ยิ้มกว้างเปี่ยมด้วยคำมั่นสัญญาและมุ่งมั่นที่จะทำเพื่อมวลมนุษยชาติในการแก้ไขปัญหาความยากจน ท่านเป็นนักเศรษฐศาสตร์ ชาวบังกลาเทศที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ 2006 ท่านเดินทางมากรุงเทพมหานคร ภายหลังจากกลับจากการรับมอบเหรียญเสรีภาพจากประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา (บารัค โอบามา) ณ ห้อง East Room ในทำเนียบขาว เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2552 รางวัลดังกล่าวเป็นรางวัลเกียรติยศสูงสุดเท่าที่เคยมีในสหรัฐอเมริกา ท่านมาประเทศไทยเพื่อเข้าร่วมการเฉลิมฉลองครบรอบ 50 ปีของการก่อตั้งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian Institute of Technology: AIT) เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2552 (Golden Jubilee 1959-2009) และเป็นประธานเปิดศูนย์ยูนุส หรือ Yunus Center ที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียโดยศูนย์ดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อลดความยากจนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

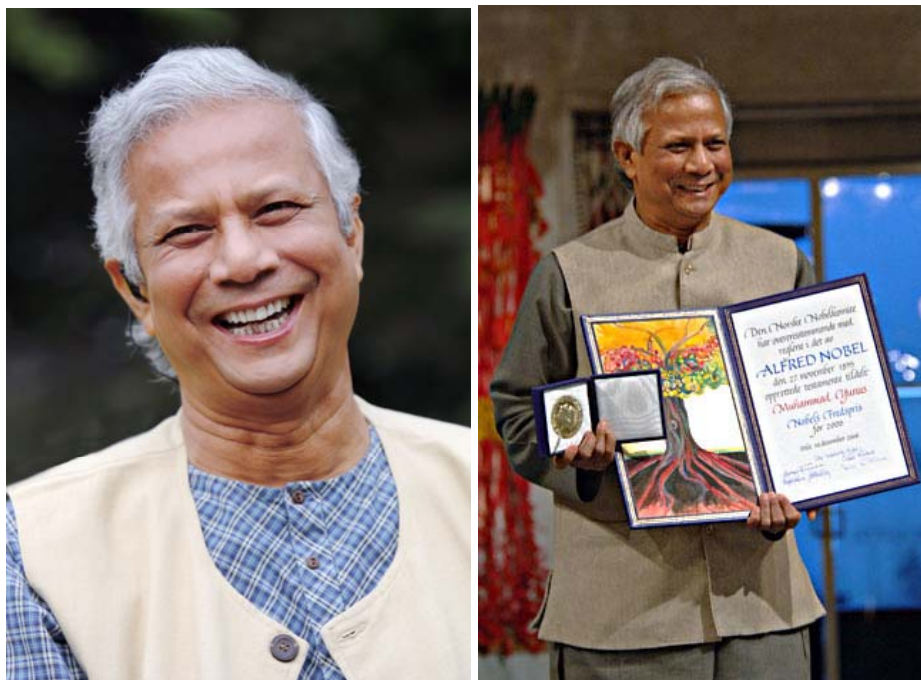
ชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ Yunus และการดำเนินงานของ Grameen Bank มีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนยากจนจำนวนหลายล้านคนของโลก

“Grameen Bank จากการเงินชุมชน สู่อำนาจอันยิ่งใหญ่ของธนาคารคนจน

Yunus: From microcredit to mega benefits

Conventional bankers were nonplussed when they witnessed

the success of micro financing”

ศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมหมัด ยูนุส (Prof. Dr.Muhammed Yunus)

Source: http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2006/yunus-photo.html/. (Accessed date: March 6, 2010).

เกี่ยวกับบังกลาเทศ

สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ (People's Republic of Bangladesh) เป็นประเทศในทวีปเอเชีย มีอาณาเขตทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศอินเดีย ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับประเทศอินเดียและประเทศพม่า ทิศใต้จดอ่าวเบงกอล มีเนื้อที่ 142,776 ตร.กม. เมืองหลวงชื่อ "ธากา" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549:100) คำว่า "บังกลาเทศ (Bangladesh)" แปลว่า "ประเทศแห่งเบงกอล" เมื่อปี ค.ศ. 2009 มีประชากรประมาณ 162,221,000 คน...บังกลาเทศเป็นหนึ่งในบรรดาประเทศที่มีการพัฒนาน้อยที่สุด (LDCs) แต่ก็ถือว่าเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยมีแหล่งทรัพยากรน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติและทรัพยากรทางทะเล แม้ว่าภาคธุรกิจบริการจะทำได้ให้กับบังกลาเทศคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 50 ของ GDP แต่ประชาชนบังกลาเทศส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจนและประกอบอาชีพเกษตรกรรม (วิกิพีเดีย, 2553) การที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาในปี ค.ศ. 2008 มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร (Per capita income) อยู่ที่ 520 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของโลกอยู่ที่ 10,200 ดอลลาร์สหรัฐฯ...ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการกระตุ้นเศรษฐกิจของบังกลาเทศก็คือสินเชื่อชุมชน (Microcredit) ของธนาคารคนจน ที่ศาสตราจารย์ Yunus เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น เมื่อปลายทศวรรษ 1990 ธนาคารดังกล่าวมีสมาชิกกว่า 2.3 ล้าน และสมาชิกในสถาบันการเงินที่คล้ายคลึงกันนี้อีกประมาณ 2.5 ล้าน (Wikipedia, 2010a) ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index:HDI) ที่พัฒนาโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) เพื่อวัดระดับการพัฒนาประชากรของประเทศต่าง ๆ ใน 3 มิติ คือ (1) ความยืนยาวของชีวิต หรือ A long and healthy life (วัดด้วยอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด) (2) ความรู้ หรือ Knowledge (วัดด้วยอัตราการรู้หนังสือในผู้ใหญ่ และจำนวนปีเฉลี่ยที่อยู่ในโรงเรียน) และ (3) รายได้ หรือ A decent standard of living (วัดด้วยรายได้เฉลี่ยต่อหัว) พบว่า ในปี ค.ศ. 2007 บังกลาเทศถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนามนุษย์ระดับปานกลาง หรือ Medium human development ($0.800 > HDI \geq 0.500$) โดยมีค่าดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI 2007) เท่ากับ 0.543 เป็นลำดับที่ 146 ของโลก ส่วนประเทศไทยมีค่าดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI 2007) เท่ากับ 0.783 เป็นลำดับที่ 87 ของโลก (UNDP, 2009:12)

ภาพแสดงแผนที่ของบังกลาเทศ

เกี่ยวกับศาสตราจารย์ยูนุส

ศาสตราจารย์ ดร.มูฮัมหมัด ยูนุส เกิดเมื่อ ค.ศ. 1940 ที่เมืองจิตตะกอง เมื่อสำเร็จการศึกษาที่ Dhaka University ในบังคลาเทศ ก็ได้รับทุนฟูลไบรท์ (Fulbright scholarship) ไปศึกษาต่อทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ Vanderbilt University สหรัฐอเมริกา และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาเศรษฐศาสตร์ (Ph.D. in economics) เมื่อค.ศ. 1969 จึงได้ไปทำงานเป็นอาจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ที่ Middle Tennessee State University ก่อนที่จะกลับมาเป็นหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ที่ Chittagong University (Nobelprize.org,2006) และท่านก็ได้อุทิศตนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทของบังคลาเทศ และขยายขอบเขตออกไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งจากผลงานและความทุ่มเทดังกล่าว ทำให้ท่านได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย (Nobelprize.org,ibid.) รวมถึงรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เมื่อ ค.ศ. 2006 (The Nobel Peace Prize 2006) ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติสูงสุด ดุราลัยละเอียดได้ที่ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2006/yunus-bio.html

จุดเริ่มต้นธนาคารเพื่อคนจน

ช่วงปี ค.ศ. 1974 -1975 บังคลาเทศประสบปัญหาข้าวยากหามากแพงอย่างรุนแรง ขณะที่ศาสตราจารย์ยูนุส กำลังสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยจิตตะกอง บังคลาเทศ ท่านก็พบว่าคนในชนบทต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนอย่างรุนแรง ด้วยตำแหน่งศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่เปี่ยมด้วยประสบการณ์อันเชี่ยวชาญในสาขาการเงิน ทำให้ท่านทราบว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ได้ร่ำเรียนมานั้นล้วนแต่กดดันและบีบคั้นคนยากจน และห่างไกลกับการแก้ปัญหาความยากจน ท่านจึงตัดสินใจคิดหาวิธีช่วยเหลือคนจนอย่างจริงจัง โดยเริ่มทำการศึกษาวิจัยเพื่อหาทางช่วยเหลือคนยากจนในชนบท ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าคนยากจนไม่สามารถพัฒนาตนเองได้เนื่องจากไม่ได้รับสินเชื่อ จึงไม่มีเงินลงทุนทางเดียวที่จะช่วยให้คนจนหลุดพ้นจากความยากจนและเงินกู้ยืมระบบได้ ก็คือต้องมีธนาคารที่ยอมปล่อยยืมเงินกู้ให้คนจนโดยคิดดอกเบี้ยตามอัตราตลาดและไม่มีการเรียกหลักประกันเงินกู้...โดยศาสตราจารย์ยูนุส เชื่อว่าการที่คนจนสามารถเอาตัวรอดและมีชีวิตอยู่ได้ ก็น่าจะเป็นหลักประกันที่เพียงพอ โดยลูกหนี้สามารถจ่ายดอกเบี้ยเป็นเงิน หรือแรงงานก็ได้ (กลุ่ม The Simpsons, อ่างแล้ว:6)

จากโครงการวิจัยชื่อ “Grameen Bank Project” เพื่อทดสอบถึงความเป็นไปได้ที่จะให้สินเชื่อกับคนยากจนในชนบท (Research project to examine the possibility of designing a credit delivery system to provide banking services targeted to the rural poor) (Wikipedia, 2010b) トラバจนกระทั่งเดือนตุลาคม ค.ศ. 1983 (พ.ศ. 2526) โครงการ Grameen Bank Project ได้แปรรูปไปเป็นธนาคารอิสระ ภายใต้ชื่อ “Grameen Bank” อย่างเป็นทางการ ศาสตราจารย์ยูนุส ในฐานะผู้ก่อตั้งจึงได้รับสมัญญานามว่า “นายธนาคารของคนจน” หรือ “Banker to the Poor” โดยท่านเชื่อว่าสินเชื่อ (Credit) เป็นหนึ่งในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้คนยากจนสามารถหลุดพ้นออกจากความยากจน โดยการให้สินเชื่อที่เหมาะสมกับพวกเขาและให้ความรู้ด้านการจัดการเงินเพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถนำเงินไปลงทุนและเกิดดอกผล

ศาสตราจารย์ยูนุส กล่าวว่า การให้สินเชื่อเพียงเล็กน้อยกับคนยากจน จะทำให้โลกเกิดความแตกต่างได้ แม้จะมีความเสี่ยงสูงที่จะไม่ได้รับชำระเงินกู้คืน จากการทดลองให้สินเชื่อส่วนบุคคล 27 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (หรือประมาณ 922 บาท) แก่ผู้กู้ซึ่งเป็นผู้หญิงจำนวน 42 คนในหมู่บ้าน เงินกู้ถูกจ่ายออกไป โดยแต่ละคนจะสร้างรายได้จากการนำเงินไปลงทุนประมาณคนละ 0.50 บังคลาเทศชิตะกา (ประมาณ 10.69 บาท) หรือ 0.02 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (2 เซ็นต์) แสดงให้เห็นว่าเงินจำนวนหลายพันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา สามารถปฏิวัติการเงินระดับเล็กๆ ได้ และการลดความยากจนอย่างยั่งยืนก็อาจจะเกิดขึ้นได้ การเงินชุมชนมีส่วนผลักดันให้คนยากจนต่อสู้จนประสบความสำเร็จในเรื่องโครงการจ้างงาน ซึ่งทำให้พวกเขาสร้างรายได้เพียงพอที่จะออกจากความยากจนได้ แม้ชะตากรรมของพวกเขาจะยังถูกควบคุมโดยการเงินอยู่ก็ตาม

ธนาคารพาณิชย์กับการเงินชุมชน

ศาสตราจารย์ยูนุส กล่าวถึงการปฏิบัติของธนาคารพาณิชย์ต่อคนยากจนมีความแตกต่างจากคนในชนชั้นอื่น ยกตัวอย่างเช่น ธนาคารพาณิชย์จะให้สินเชื่อแก่คนรวยและผู้มีหลักประกันมากกว่าการปล่อยสินเชื่อให้กับผู้ยากไร้หรือผู้ที่ไม่มีหลักประกัน ธนาคารต่างๆ (ในบังคลาเทศ) มักจะปล่อยสินเชื่อให้แก่บุรุษมากกว่าสตรี และในวัฒนธรรมบางอย่าง สตรีไม่สามารถกู้เงินธนาคารแม้ว่าจะมีหลักประกัน นอกจากนี้ ธนาคารยังสนับสนุนผู้อยู่อาศัยในเมืองมากกว่าชาวชนบทและชอบใช้นักกฎหมาย(ในการติดตามทวงหนี้) การออกตั๋วสัญญาใช้เงิน หนังสือค้ำประกันเงิน และสัญญากู้ยืม (ซึ่งระบุวันครบกำหนดชำระ ค่าธรรมเนียม ค่าปรับหากผิดนัดชำระที่ชัดเจน) และลูกค้าจะต้องเป็นผู้เข้ามาหาธนาคารในการดำเนินธุรกรรมทางการเงินที่สำคัญด้วยตนเอง

จากการศึกษา ทบทวนบทบาทและการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งดำเนินงานภายใต้โครงการวิจัยดังกล่าวข้างต้นของศาสตราจารย์ยูนุส ได้นำไปสู่การจัดตั้งธนาคารเพื่อคนจน ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานตรงกันข้ามกับธนาคารแบบดั้งเดิมนั้น กล่าวคือเป็นการนำธนาคารไปหาคนจนซึ่งถือเป็นลูกค้ารายสำคัญ ทุกสัปดาห์จะมีการออกไปพบปะกับลูกค้าเงินกู้จำนวนทั้งหมด 8 ล้านรายในชนบท นั่นคือเหตุผลว่าทำไมธนาคารนี้จึงได้รับสมญานามว่า “ธนาคารคนจน” หรือ “Grameen Bank: GB” (Bengali: গ্রামীণ ব্যাংক) โดยมีคำขวัญว่า “ธนาคารเพื่อคนจน” หรือ “Bank for the Poor” ธนาคารแบบดั้งเดิมนั้นเต็มไปด้วยลูกค้าสินเชื่อที่มีรายได้สูงหรือร่ำรวย ในขณะที่ Grameen Bank เต็มไปด้วยลูกค้าสินเชื่อซึ่งเป็นสตรีผู้ยากไร้ ธนาคารจึงไม่มีการเรียกเก็บดอกเบี้ยทำให้เงินกู้ไม่เพิ่มพูน และไม่มีตั๋วสัญญาใช้เงิน หนังสือสัญญา ค่าธรรมเนียมชำระล่าช้าและค่าปรับ ด้วยเหตุที่ไม่มีวันครบกำหนดชำระนี้เองผู้กู้ยืมจึงไม่เคยล่าช้าหรือผิดสัญญา ธนาคารไม่เคยใช้นักกฎหมายในการติดตามทวงหนี้และปราศจากเครื่องมือทางธนาคารที่เข้มงวด ผู้กู้ยืมของ Grameen Bank ร้อยละ 97 เป็นสตรีและจากรายงานผลการดำเนินงาน พบว่า ร้อยละ 98 ได้รับการชำระคืนเงินกู้ (ศาสตราจารย์ยูนุส กล่าวอย่างภาคภูมิใจ)

ประเภท	Body Corporate (Bank Ordinance)
ก่อตั้ง	1983
สำนักงานใหญ่	Dhaka, Bangladesh
พื้นที่ให้บริการ	Bangladesh
ผู้ก่อตั้ง	Muhammad Yunus
อุตสาหกรรม	Finance
บริการ	Financial Services, Microfinance
รายได้	▲ 6,335,566,324 Taka (92.3 million USD) (2006)
รายได้จากการดำเนินงาน	▲ 5,959,675,013 Taka (86.9 million USD) (2006)
รายได้สุทธิ	▲ 1,398,155,030 Taka (20.3 million USD) (2006)
สินทรัพย์ทั้งหมด	59,383,621,728 Taka (2006)
พนักงาน	24,703 (Oct 2007)
เว็บไซต์	http://www.grameen-info.org

ตารางแสดงข้อมูลเกี่ยวกับ Grameen Bank

Source: http://en.wikipedia.org/wiki/Grameen_Bank/. (Accessed date: March 6, 2010).

The screenshot shows the Grameen Bank website interface. At the top, there is a navigation bar with links for Home, FAQs, Feedback, Sitemap, Spanish, and Contact Us. Below this is a search bar. The main navigation menu includes About Us, Methodology, Data & Reports, Microcredit, Training, and Founder. A large banner features a photo of Prof. Muhammad Yunus with children and the text 'Prof. Muhammad Yunus with borrowers kids at Fatehabad Branch'. Below the banner, there are two news articles: 'Professor Yunus Receives Presidential Medal of Freedom' and 'Big results from microcredit'. A 'Quick Links' section on the right lists various resources like the Nobel Foundation Site and Founder's Website.

ภาพหน้าเว็บไซต์ของ Grameen Bank

Source: <http://www.grameen-info.org/>. (Accessed date: March 6, 2010).

การสร้างรายได้ด้วยบริการโทรศัพท์ชุมชน (Telephone Lady)

ในปี ค.ศ.1996 บังคลาเทศได้อนุญาตให้มีการเปิดบริการโทรศัพท์มือถือหรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ขึ้น Grameen Bank จึงได้เสนอให้สินเชื่อโทรศัพท์มือถือแก่สตรีในชนบท เพื่อนำไปให้บริการผู้คนในชุมชนซึ่งจะสร้างรายได้ดีพอสมควร แม้ในระยะเริ่มต้นจะมีผู้กล่าวเหยียดหยันว่า “...สตรีที่ขาดการศึกษาในชนบทคนใดเล่าที่จะต้องการใช้โทรศัพท์ ใครเล่าที่พวกเขาจะรู้จักและต้องโทรศัพท์ติดต่อ คนจนที่น่าสงสารเหล่านี้จะเอาเงินที่ไหนมาจ่ายค่าโทรศัพท์ในแต่ละเดือน...” ต่อมาศาสตราจารย์ยูนุส ได้อธิบายแก่ผู้วิพากษ์วิจารณ์ท่านว่า “...สตรีคนหนึ่งในกลุ่มบ้านจะได้รับสินเชื่อรายย่อยให้ไปซื้อโทรศัพท์เคลื่อนที่ราคาถูกและกลายเป็นผู้ให้บริการโทรศัพท์ของชุมชนนั้น หรือที่เรียกว่า “Telephone Lady” ที่เป็นเช่นนั้นได้ก็เนื่องจากแทบจะไม่มีสตรีคนใดในพื้นที่โดยรอบสามารถจ่ายเงินซื้อโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้ จึงทำให้มีคนมากมายหลายร้อยคนมาขอใช้บริการและเช่าโทรศัพท์เคลื่อนที่จากเธอเพื่อนำไปใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารในเรื่องที่สำคัญ...”

ความคิดนี้ก่อเกิดเป็นผลสำเร็จอย่างงดงาม โดยภายในสองปีได้มี “Telephone Lady” เกิดขึ้นจำนวนกว่า 60,000 คนใน 50,000 หมู่บ้าน ซึ่งช่วยสร้างรายได้ให้กับสตรีเหล่านั้นและทำให้ความขาดแคลนด้านการสื่อสารของชุมชนหมดไป ศาสตราจารย์ยูนุส ได้กล่าวอย่างติดตลกว่า “ท่านกำลังจับตาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ “Internet Lady”...”

ชนบทของประเทศไทยในอดีตเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งยุคเริ่มต้นของโทรศัพท์มือถือที่คนที่มีรายได้ระดับปานกลางสามารถเป็นเจ้าของได้ แต่ก็ยังไม่แพร่เช่นในปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวก็มีการให้บริการทำนองเดียวกันกับโครงการ “Telephone Lady” เหมือนกัน โดยครัวเรือนที่มีฐานะพอที่จะซื้อโทรศัพท์มือถือได้ ก็จะซื้อโทรศัพท์มาใช้งาน ในขณะที่เดียวกันมีคนในชุมชนที่ไม่มีโทรศัพท์ก็จะมาขอใช้บริการ แต่ภายหลังเมื่อโทรศัพท์มือถือราคาถูกลงจนคนส่วนใหญ่สามารถเป็นเจ้าของได้ จึงทำให้บริการนี้หายไป ส่วนประเด็นอินเทอร์เน็ตนั้น โดยส่วนตัวผู้เขียนเห็นว่าอาจจะไม่ประสบความสำเร็จเท่ากับโทรศัพท์มือถือเพราะอินเทอร์เน็ตไม่ได้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมากเท่ากับโทรศัพท์มือถือและการทำงานอินเทอร์เน็ตก็ต้องมีการฝึกอบรมพอสมควร แต่อาจจะสามารถให้บริการได้ดีแก่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ผ่านการเรียนรู้คอมพิวเตอร์มาจากโรงเรียน ในช่วงที่ไม่ได้ไปโรงเรียนก็สามารถไปใช้บริการอินเทอร์เน็ตชุมชนได้ (ในอัตราค่าบริการที่เหมาะสม ทำนองเดียวกับอินเทอร์เน็ตคาเฟ่)

สินเชื่อเพื่อขอกทานความท้าทายของสถาบันการเงิน

หลังจาก 30 ปี ของความสำเร็จกับการเงินชุมชนเพื่อผู้ยากไร้ นำไปสู่การขยายผลโครงการและเป็นต้นแบบการเงินชุมชนของประเทศต่างๆ กว่า 100 ประเทศทั่วโลก และการเงินชุมชนได้กลายเป็นสถาบันการเงิน ที่มีจำนวนมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก ทำให้ผู้ที่เคยวิพากษ์วิจารณ์ส่วนใหญ่ต่อประเด็นการเงินเพื่อคนจนนี้เจียบเสียงลง และเป็นการตอกย้ำความสำเร็จให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี ค.ศ. 2005 เป็นปีแห่งการเงินชุมชน

แน่นอนว่ายังคงมีผู้โจมตีปรัชญาของศาสตราจารย์ Yunus ว่า Grameen Bank ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือคนยากจนทุกคนอย่างแท้จริง เพื่อพิสูจน์คำวิจารณ์นี้ 4 ปีต่อมาธนาคารจึงได้ริเริ่มโครงการที่มีความท้าทายยิ่ง นั่นก็คือการให้สินเชื่อรายย่อยโดยไม่ต้องมีหลักประกันแก่ขอทาน

ศาสตราจารย์ Yunus ไม่ได้ตั้งองค์กรหรือโรงงานสำหรับขอทานสตรีเพื่อให้เขาเหล่านั้นมาทำงานหรือลงทุน เพราะที่ทำงานของท่านไม่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นนี้ เพียงแต่ให้ความรู้ในการประกอบธุรกิจของเขาเหล่านั้น โดยให้ข้อเสนอแนะว่าขอทานสตรีควรมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย โดยใช้สินเชื่อรายย่อยที่ได้จากธนาคารไปซื้อลูกอมและขนมต่างๆ ไปนำเสนอตามบ้านหรือผู้คน เมื่อพวกเขาไปขอทานและชักชวนให้ผู้คนซื้อของเหล่านั้นโดยจะบริจาคเงินให้เป็นทานเหมือนแต่เดิม หรือซื้อลูกกวาด หรือทำทั้งสองอย่างโดยให้โอกาสเลือกผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย

ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดนี้ เป็นแนวคิดและวิธีการที่ดีมากซึ่งประเทศต่างๆ สมควรนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาขอทานในประเทศของตนได้ ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยมีความพยายามในการจับขอทานไปฝึกอาชีพ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่สู้จะได้ผลดีนัก เพราะคนเหล่านั้นยังรักที่จะทำอาชีพขอทานอยู่ การที่ส่งเสริมให้เขานำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไปขายควบคู่กับการขอทานก็ย่อมจะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอาชีพขอทาน และยกระดับอาชีพขอทานให้สูงขึ้นด้วย

สินเชื่อแบบกลุ่ม

การเสนอให้กู้ยืมเงินแก่คนที่ยากจนเพื่อลดความจน เป็นความคิดของ **Dr. Akhtar Mameedkhan** แห่งปากีสถาน แต่นับเป็นอัจฉริยภาพของศาสตราจารย์ Yunus ที่นำแนวคิดนี้ไปขยายผลจนประสบผลสำเร็จอย่างงดงามผ่านธนาคารคนจน การปล่อยเงินกู้ของธนาคารพาณิชย์แก่คนยากจนที่ไม่มีความมั่นคงทั้งทางด้านรายได้ หน้าที่การงานและขาดคนค้ำประกันนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย การให้สินเชื่อขนาดย่อมแก่คนจนในรูปแบบสินเชื่อแบบกลุ่ม จึงถูกออกแบบมาเพื่อสร้างโอกาสที่จะให้เขาเหล่านั้นสามารถหลุดพ้นจากความยากจนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

รูปแบบการกู้ยืมเงินของคนยากจนในสินเชื่อแบบกลุ่มนั้น จะต้องให้คน 5 คนมาทำสัญญาร่วมกัน (5 คนนี้ต้องไม่ใช่ญาติกันด้วย) ซึ่งเป็นการทำสัญญากลุ่ม เป็นพันธสัญญาของกลุ่มคนที่กู้ยืมร่วมกัน ส่วนผู้ค้ำประกันจะต้องไม่ใช่ผู้ที่ทำสัญญาร่วมและไม่ใช่ลูกหนี้ การมีผู้ค้ำประกันจะทำให้ธนาคารความมั่นใจว่าผู้กู้ยืมจะแสดงความรับผิดชอบและให้ความใส่ใจในการชำระคืนเงินกู้

ศูนย์การศึกษา Yunus (Yunus Center)

ศาสตราจารย์ Yunus กล่าวว่า “คนจนไม่ได้ขอรับบริจาค หากแต่เขากำลังร้องขอโอกาส--Poor people are not asking for your charity; they are asking for opportunities” และประตูแห่งโอกาสเล็กๆ ก็ได้เปิดขึ้นในประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อศาสตราจารย์ Yunus ได้ทำพิธีเปิดศูนย์ Yunus หรือ Yunus Center ที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2009 (Vpaa, 2009) ศูนย์นี้ถือเป็นศูนย์แห่งแรกภายนอกประเทศบังคลาเทศ (Bangkok Post, 2009)

ศูนย์ยูนิอุส มีเป้าหมายเพื่อลดความยากจนผ่านกลไกและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย เช่น การลดความยากจนผ่านความมั่นคงทางอาหาร การศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนยากจน ศูนย์แห่งนี้จะนำเสนอตัวอย่างของธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business Models) และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชนบทและพื้นที่ทางการเกษตร และเป็นศูนย์กลางสารสนเทศด้านการแก้ไขความยากจนด้วยธรรมาภิบาลของภูมิภาค (regional repository of global efforts on good governance) รวมถึงการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนในรูปแบบและวิธีการใหม่ (Manage non-conventional poverty reduction projects)

ธุรกิจเพื่อสังคม (Social business) -- ศาสตราจารย์ยูนิอุส ได้นิยามคำว่า “ธุรกิจเพื่อสังคม” หรือ “Social Business” ว่าเป็นการดำเนินธุรกิจของบริษัทที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน (Selfless) ไม่คำนึงถึงการขาดทุน (Non-loss) เป็นสำคัญ ไม่มีการจ่ายเงินปันผล (Non-dividend company) มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนซึ่งมีต้นเหตุมาจากความยากจน สิ่งแวดล้อมและความไม่มั่นคงทางอาหาร” ธุรกิจเพื่อสังคมจึงเป็นกระจกสะท้อนภาพของธุรกิจแบบดั้งเดิม (Conventional business) นักลงทุนในธุรกิจเพื่อสังคมจะต้องไม่มุ่งแสวงหาผลกำไรเพียงอย่างเดียว หรือกล่าวในอีกมุมหนึ่งก็คือมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น การช่วยเหลือโดยการบริจาคไม่ใช่วิธีการที่ยั่งยืน แต่ถ้าทำธุรกิจเพื่อสังคมก็จะช่วยให้เงินมีการหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด โดยศูนย์ยูนิอุสแห่งนี้จะเป็นศูนย์ในการรวบรวมประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนของศาสตราจารย์ยูนิอุส จากทั่วโลกตลอดระยะเวลาอันยาวนาน เพื่อให้การสนับสนุนและคำแนะนำในการทำธุรกิจเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน และวิธีการสร้างผลกำไรสูงสุดแก่ชุมชน

การศึกษาเพื่อลดความยากจน (Education for poverty reduction) -- ศาสตราจารย์ยูนิอุสกล่าวว่า “การศึกษาจะเป็นพื้นฐานของชีวิตอันแท้จริง ผู้เรียนจะต้องเข้าไปหาประชาชน สัมผัสวิถีชีวิตของเขา รับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึก ขีดความสามารถของเขาเหล่านั้น สิ่งเหล่านี้เป็นหนทางเดียวที่จะช่วยให้สามารถเข้าใจคนยากจนและสามารถตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาคความยากจนได้ดีที่สุด” ศูนย์ยูนิอุส จึงมีอีกหนึ่งวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดการศึกษาด้านการลดความยากจน (Poverty reduction methods) โดยละทิ้งโครงสร้างการศึกษาแบบดั้งเดิม หากแต่จะใช้โครงการหรือปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้ (Project-based or problem-based learning) ผู้เรียนจะเรียนรู้โดยตรงจากปัญหาและการแก้ปัญหาจริง ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ยูนิอุส ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอนจากแบบดั้งเดิมไปเป็นการเรียนรู้จากปัญหาและแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน ผู้เรียนจะลงไปค้นหาปัญหาคความยากจนที่เกิดขึ้นในชุมชนของพวกเขา การนำภูมิปัญญาชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน ภายใต้ความร่วมมือทางวิชาการและให้บริการทางวิชาการโดยสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย

ศาสตราจารย์ยูนิอุส กล่าวว่า “การเรียนจะไม่อยู่ในห้องเรียนแบบเดิมๆ อีกต่อไป ผู้สอนจะไม่สอนนักศึกษาเพียงเพื่อให้ได้รับปริญญาโท หากแต่นักศึกษาจะกำหนดกรอบปัญหาที่ต้องศึกษาด้วยตนเองแล้วทำการศึกษา เรียนรู้เพื่อวางแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนนั้นๆ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน หมู่บ้าน หรือภูมิสำเนาของนักศึกษาคนนั้นให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนเหมือนกัน สิ่งนี้จะทำให้มั่นใจได้ว่าเป็นความสำเร็จของการศึกษาอย่างแท้จริง”

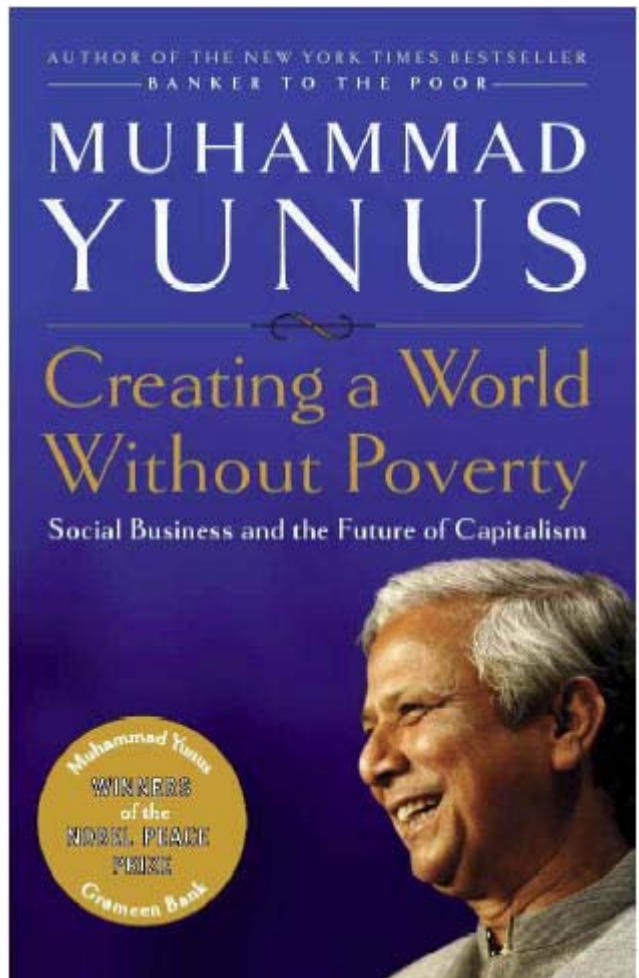
ในการศึกษาแบบดั้งเดิม นักศึกษาจะเรียนรู้เกี่ยวกับความยากจนผ่านตำราโดยไม่ได้ลงไปสัมผัส ความยากจนจากคนจนอย่างแท้จริง แต่การศึกษาของศุนย์ยูนูสจะก้าวข้ามสิ่งเหล่านี้ไปสู่การเรียนรู้และ แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาจากคนยากจนจริงๆ โดย ศาสตราจารย์ยูนูส ได้กล่าวไว้ว่า "...หลักสูตรนี้มี แนวคิดที่จะรับนักศึกษาเข้าศึกษาปีละประมาณ 20 คน โดยพวกเขาจะลงไปเรียนรู้ในชุมชนของตนเอง (Project-based learning in their communities) โครงการของนักศึกษาอาจจะไม่ได้จบลงที่การพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาได้มากมาย แต่ถ้าสามารถก่อเกิดความคิดเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาหนึ่งๆ ได้ในแต่ละปี ก็ถือได้ว่าเพียงพอแล้ว เพราะเพียงหนึ่งความคิดอาจจะเปลี่ยนแปลงโลกได้...ผู้ที่สำเร็จการศึกษาใน หลักสูตรนี้ อาจจะไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของทุกคนดีขึ้น แต่ที่สำคัญในทุกๆ ปีการศึกษา นักศึกษาทั้ง 20 คน จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของเขาอย่างแน่นอน ประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นจากการเรียนรู้ ภาคนามและการทำงานร่วมกับศุนย์ยูนูสจะฝังแน่นอยู่ในตัวเขาเหล่านั้นและต่อเนื่องไปในอนาคตเมื่อ เขาออกไปทำงาน นี่คือนี่สิ่งที่สำคัญที่สุดของการศึกษา (That's most important. That's what education is all about!)" ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับศุนย์ยูนูส ได้ที่ <http://tinyurl.com/n6qkb5>

สร้างโลกให้ปราศจากความยากจน (Creating the World without Poverty)

จากบทวิจารณ์หนังสือ: ทำธุรกิจเพื่อคนจน ของผู้ที่ใช้นามแฝงว่า "Unified" (unified@jinet.com) ซึ่งเผยแพร่ทางเว็บไซต์ www.oknation.net เมื่อวันอังคารที่ 27 มกราคม 2552 ได้วิจารณ์หนังสือ: "Creating the World without Poverty" หรือ "สร้างโลกให้ปราศจากความยากจน" ของศาสตราจารย์ยูนูส ไว้ว่าน่าสนใจว่า

"ผมได้ยืมชื่อของ Muhammad Yunus นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ชาวบังคลาเทศและผลงานการสร้างธุรกิจสินเชื่อระดับ Microcredit จากหนังสือหลายเล่มที่ผ่านมา มีการกล่าวกันว่าธนาคาร Grameen ที่ Yunus ก่อตั้งขึ้นมานั้นถึงขั้นให้ขอทานกู้ยืม สิ่งเหล่านี้ทำให้ผมอยากรู้ว่าเขาทำได้อย่างไรและทำไมนักเศรษฐศาสตร์ที่สร้างรูปแบบธุรกิจแบบตนเอง จึงไปได้รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพแทน

ไม่นานนักก่อนถึงปลายปี 2551 ผมก็ได้พบหนังสือของ Muhammad Yunus เล่มนี้ ชื่อหนังสือไม่ค่อยสะดุดหูผมเท่าไร แต่คำขยายชื่อที่ว่า "Social Business and the future of Capitalism"

กลับทำให้ผมอยากรู้ว่า Social Business นั้น Yunus นิยามอย่างไร และถ้ามันคือ Business แล้ว ทำ
กำไรอย่างไรต่อเมื่อมีเป้าหมายทางสังคมด้วย? ก่อนอื่นคงต้องให้ข้อมูลเบื้องต้นว่าหนังสือเล่มนี้หนา
ประมาณ 250 หน้า มีอยู่ 3 ภาคที่มี 11 บทไม่รวมบทนำและบทส่งท้ายอยู่ข้างใน Yunus เขียนเรื่องนี้
ร่วมกับ Karl Weber ซึ่งคงพอจะเดาได้ไม่ยากว่าคงเป็นผู้เรียบเรียงถ้อยคำอันมาจากประสบการณ์อันล้ำ
ค่าของ Yunus ให้สละสลวยน่าอ่าน

ความน่าสนใจตั้งแต่แรกเริ่มของกลุ่มธุรกิจ Grameen คือ หลักคิดการช่วยคนจนโดยรูปแบบที่
ไม่ใช่มูลนิธิหรือองค์กรไม่แสวงกำไร ผู้เขียนบอกว่ารูปแบบองค์กรที่กล่าวมาทั้งสองล้วนไม่สามารถยืนอยู่
ได้ด้วยตนเองแต่ต้องอาศัยเงินบริจาค เขาเชื่อว่าเราสามารถช่วยคนจนได้ด้วยองค์กรที่มีความเป็นธุรกิจ
ที่สร้างรายได้เลี้ยงตัวเองได้ ความแตกต่างประการสำคัญของ Social Business กับธุรกิจทั่วไป คือ
Social Business มีจุดประสงค์หลักที่การช่วยสังคมในขณะที่ธุรกิจทั่วไปแสวงกำไรเป็นหลัก นั่นจึงทำให้
Yunus คิด Model ที่ไม่มีการให้เงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้นแต่จะนำส่วนกำไรไปลงทุนขยายกิจการต่อไป เขา
บอกว่าการทำเช่นนี้จะตัดผู้ถือหุ้นที่แสวงกำไรออกจากวงจรธุรกิจเพื่อสังคมและเหลือไว้เฉพาะนักลงทุนที่
มุ่งช่วยเหลือสังคมอย่างแท้จริง

สิ่งที่จูงใจคนเหล่านี้ให้มาลงทุนกับ Social Business มากกว่าการบริจาคเข้ามูลนิธิคือการเห็น
องค์กรได้เติบโตและเพิ่มศักยภาพความช่วยเหลือซึ่งดีกว่าการฉีดยาเงินช่วยเหลือแบบไม่มีวันจบ ประการ
ต่อมาคือ Yunus เชื่อว่าด้วยความที่ Social Business ต้องแข่งขันกับธุรกิจอื่นๆ จึงทำให้การปฏิบัติงาน
มีประสิทธิภาพมากกว่าองค์กรไม่แสวงกำไร Yunus ไม่เชื่อในการผสมจุดประสงค์ทางสังคมเข้ากับการ
ทำกำไรแบบมีเงินปันผล เขาบอกว่าสุดท้ายแล้วผู้บริหารก็จะมีบีบโดยเป้าแห่งกำไรจากผู้ถือหุ้นอยู่ดี ซึ่ง
ทำให้จุดประสงค์ทางสังคมถูกถีบตกขอบเหลือไว้เพียงเป็นสัญลักษณ์แห่งภาพที่สวยงามขององค์กร
มาถึงตรงนี้ผมเองยังรู้สึกสงสัยอยู่ดีว่าหลักคิดของ Yunus ค่อนข้างมีความเป็นนามธรรมอยู่สูงซึ่งคงยาก
ที่นักธุรกิจจะคล้อยตามได้ แต่แล้วทำไมกลุ่ม Grameen ถึงได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วจากธุรกิจสินเชื่อ
โทรคมนาคมและอื่นๆ อีกหลายแขนง

แล้วผมก็พบว่าจุดเด่นที่สุดของ Grameen ไม่นำใช้หลักคิด Social Business เสียอย่างเดียว แต่
กลับเป็นการทำความเข้าใจต่อพฤติกรรมผู้บริโภคและการกล้าคิดแหวกแนวต่างหากที่ทำให้ธุรกิจเพื่อ
สังคมของ Yunus โดดเด่นจนเป็นต้นแบบ ในธุรกิจสินเชื่อบุคคลนั้น Grameen ใช้หลักการคุ้มครอง
กันเองในชุมชนเป็นตัวป้องกันการจ่ายหนี้ล่าช้า การใช้การพิจารณาสินเชื่อร่วมโดยสมาชิกในชุมชน
เดียวกัน 5 คนที่เป็นลูกค้ำดีของ Grameen เหมือนกันทำให้ลูกค้ำคิดหนักที่จะต้องทำให้เพื่อนบ้านเสีย
เครดิตต่อเมื่อตนเองไม่จ่ายซึ่งทำให้ Grameen มีหนี้เสียต่ำอย่างไม่น่าเชื่อ

ในเมื่ออ่านทะลุถึงกุญแจสู่การจ่ายหนี้อย่างมีวินัยแล้ว Grameen จึงปลดตัวเองจากพันธนาการ
ทางความเชื่อที่ว่า เสี่ยงมากดอกเบี้ยยิ่งต้องแพง โดยการให้ลูกค้ำซึ่งเป็นคนจนผู้ที่ดอกเบี้ยต่ำกว่าตลาด
และให้ขอทานผู้ที่ดอกเบี้ย 0% ซึ่งกุญแจกุมความเสี่ยงอีกประการคือการจำกัดวงเงินกู้ให้เหมาะสมแก่
ศักยภาพผู้กู้ซึ่งนั่นหมายความว่าเงินทุนเท่ากันแต่ Grameen จะขอเป็นเงินกู้แต่ละก้อนที่เล็กกว่าคู่แข่ง
ซึ่งเหมาะสมกับศักยภาพลูกหนี้และตอบโจทย์เรื่องการกระจายความเสี่ยงได้ดีกว่าอย่างเหมาะสมที่สุด
และผมว่านี่เองที่น่าจะนิยามคำว่า Microcredit ได้ดีที่สุดในอีกประการที่แสดงถึงความเข้าใจอย่างถ่องแท้
ต่อชุมชนคือความจริงที่ว่าลูกค้ำส่วนใหญ่ของ Grameen คือผู้หญิง ผมไม่แน่ใจว่า Grameen ใส่เรื่องเพศ

ในการพิจารณาสินเชื่ออย่างไร แต่ความเข้าใจถึงธรรมชาติความรับผิดชอบของเพศแม่ที่มีต่อภาระครอบครัวและต่อสังคมรอบตัวถือเป็นความคิดที่แหลมคมเป็นอย่างยิ่งในการเฟ้นลูกค้า

ต่อเมื่อเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อพฤติกรรมลูกค้าซึ่งเป็นคนจนซึ่งมีอยู่จำนวนมากในบังคลาเทศแล้ว Grameen จะทำธุรกิจอะไรก็ได้ไม่ว่ามันจะเป็นการร่วมทุนกับ Telenor ในการทำธุรกิจโทรศัพท์มือถือที่อาศัยแม่บ้านที่เป็นลูกค้าจากเงินกู้มาเป็นเสมือนพนักงานขายซึ่งถือว่ามีกำไรสูงต่อรายการขายตลาดอย่างชาญฉลาด หรือการร่วมทุนกับ Danone ในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์จากนมที่มุ่งเน้นให้คนจนได้เข้าถึงอาหารที่มีประโยชน์ในราคาที่ย่อมเยาที่สุด ซึ่งถ้ามองในแง่ดีคงต้องบอกว่ากลุ่มธุรกิจระดับนานาชาติศรัทธาแนวทางช่วยคนจนแบบของ Grameen Business แต่ก็อาจจะมองได้เช่นกันว่านักลงทุนตะวันตกเหล่านั้นร่วมทุนเพราะต้องการเรียนรู้วิธีเข้าถึงลูกค้าคนจนแบบของ Grameen ซึ่งอาจพออ่านเค้าลางได้อยู่บ้างเพราะ Yunus เองก็กล่าวหาว่ายักษ์ใหญ่โทรคมนาคมแห่งยุโรปบางเจ้ายังไม่ยอมทำตามสัญญาในการขายหุ้นคืนให้บริษัทท้องถิ่นหลังจากที่กำหนดไว้

แต่จะอย่างไรก็ตามผมสรุปเอาว่าเป็นแง่ของการอ่านพฤติกรรมผู้บริโภคและการทำการตลาดที่เป็นจุดเด่นที่สุดของ Grameen และ Yunus และต่อเมื่อมาอยู่ภายใต้ชายคาแห่งนิยามของธุรกิจเพื่อสังคม ยิ่งทำให้ Model แบบ Grameen ดูทั้งแตกต่างและน่าศรัทธาซึ่งถือเป็นการสร้างภาพพจน์องค์กรได้แบบเหนือชั้น และหวังว่าคงจะมีการนำแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมมาปรับใช้ในบ้านเราเพื่อเป็นการถ่วงให้ธุรกิจทั้งหลายได้หันมาใส่ใจคนเล็กคนน้อยได้บ้าง"

ภายหลังจากที่ธุรกิจธนาคารคนจนประสบความสำเร็จจากการคิดนอกกรอบ และความปรารถนาเพื่อช่วยคนจนอย่างแท้จริง ศาสตราจารย์ยูนุสพยายามที่จะเข้าใจถึงสภาพความยากจนที่เกิดจากสังคมและเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดเป็นบริษัทย่อยต่าง ๆ มากขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนเหล่านี้ให้ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น สร้างอาชีพให้กับผู้หญิงในสังคมโดยการเป็นคนรับโทรศัพท์ที่ Grameen Phone การเปิดโลกแห่งการสื่อสารและเปิดโลกทัศน์ของคนจนให้เห็นโลกมากยิ่งขึ้นด้วย Grameen Telecom & Communication การสร้างงานตัดเย็บและหาวัตถุดิบให้กับผู้คนในหลายร้อยหมู่บ้านด้วย Grameen Fisheries and Textile การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีพลังงานใช้จากโซลาร์เซลล์ และไบโอดีเซล โดย Grameen Energy เป็นต้น (กลุ่ม The Simpsons, อ้างแล้ว:5)

ปัจจุบันธุรกิจธนาคารเพื่อคนจนของศาสตราจารย์ยูนุสประสบความสำเร็จอย่างมากในบังคลาเทศและประเทศต่าง ๆ กว่า 100 ประเทศทั่วโลก สามารถช่วยเหลือคนยากจนได้หลายร้อยล้านคน ซึ่งระบบการให้สินเชื่อเช่นนี้ถูกเรียกว่า Microcredit ซึ่งต่อมามีผู้พัฒนาแนวคิดของศาสตราจารย์ยูนุส จนเกิดเป็น Microcredit สองประเภทคือ

(1) PROVERTY-FOCUSED MICROREDIT PROGRAMS เป็นสินเชื่อสำหรับคนจน โดยเฉพาะที่เก็บดอกเบี้ยต่ำเท่าราคาตลาดหรือสูงกว่าเล็กน้อยไม่เกิน 15%

(2) PROFIT – MAXIMIZING MICROREDIT PROGRAMS เป็นสินเชื่อที่เก็บดอกเบี้ยสูงกว่าแบบที่ (1) เน้นเป็นกลุ่มคนระดับกลางถึงกลางค่อนข้าง ที่เน้นเรื่องผลประโยชน์ ส่วนแบ่งกำไรจำนวนมากที่จะได้รับจากผู้ถือหุ้นและนักลงทุนมากกว่า

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาในการทำธุรกิจแบบที่ (1) คือ เรื่องการลงทุนเพื่อจัดหาเงินสำหรับการกู้ยืม เนื่องจากการให้สินเชื่อต้องใช้เงินลงทุนสูง ทั้งยังมีความเสี่ยงเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยที่ผันผวน

นอกจากนี้ ยังสามารถหาเงินลงทุนเพื่อการขยายกิจการได้ไม่มากเท่าที่ควร โดยหาเงินทุนได้จากแหล่งเงินทุนรายย่อยเท่านั้น (กลุ่ม The Simpsons, อังแล้ว:6)

บทส่งท้าย

การเงินชุมชน ถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้คนยากจนมีโอกาสและสามารถสร้างงานสร้างอาชีพ เพื่อหลุดพ้นจากความยากจนได้ แต่การนำเครื่องมือนี้ไปใช้รัฐจะต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง และจริงจังต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างแท้จริง เจกเช่นที่ศาสตราจารย์ยูนุสได้ดำเนินการ มิใช่ดำเนินการเพื่อหวังผลทางการเมือง ความขึ้นชอบในตำบลบุคคล หรือการทำประชานิยมเพราะหากเป็นเช่นนั้นแล้วเงินที่นำไปให้สินเชื่อแก่คนยากจนก็จะถูกนำไปใช้จ่ายกลับไปสู่ธุรกิจของนายทุนและเหล่านักการเมืองทั้งหลาย เช่น ผู้กู้นำไปซื้อรถยนต์ จักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ซึ่งไม่ก่อให้เกิดดอกผลใดๆ หากแต่จะพอกพูนหนี้สินคนจนให้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ภาครัฐจะต้องสอนให้คนจนรู้จักการนำเงินไปลงทุน ประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมในชุมชน ยึดมั่นในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือเป็นการเติบโตอย่างมั่นคง ซึ่งเป็นหนทางแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืน สอดคล้องกับคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ Yunus ที่ว่า “...ความจนเป็นสิ่งที่ไม่ได้สร้างโดยคนจน แต่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบ คนจนเป็นคนดีเท่าที่จะเป็นไปได้ เป็นผู้ประกอบการเท่าที่จะทำได้ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ คนจน 2 ใน 3 ของโลก ไม่สามารถเข้าถึงตลาดเงิน หรือแหล่งเงินทุน...ระบบของธนาคารทั่วโลก ต้องทำสัญญากู้ยืมเงิน (ตามกฎหมายระเบียบในการปล่อยกู้ของธนาคาร) มีกำหนดวันครบชำระหนี้ และจะถูกปรับหากไม่ชำระคืนเงินกู้ สิ่งเหล่านี้ล้วนบีบคั้นผู้กู้ซึ่งเป็นคนยากจน...ในขณะที่ Grameen Bank มีการปล่อยกู้แก่คนยากจนอย่างยืดหยุ่นมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้...”

** ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณณัฐธิดา พงษ์มงคลสาม ที่กรุณาช่วยจัดทำต้นร่างเอกสารฉบับภาษาไทยบางส่วน

เอกสารอ้างอิง

กลุ่ม The Simpsons. (2552). **Book Report: Creating a world without poverty.** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://fringer.org/wp-content/writings/Report-Creating.pdf/>. (ค้นเมื่อ: 6 มีนาคม 2553).

ทศพนธ์ นรทัศน์. (2545). การประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: บ้านขวัญเมือง หมู่ที่ 10 ตำบลสหสัมพันธ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. กาฬสินธุ์: สถาบันราชภัฏกาฬสินธุ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมชื่อภูมิศาสตร์สากล เล่ม 1 (อักษร A-L) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.**

กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2544). **คู่มือสำหรับประชาชนเพื่อเตรียมการจัดตั้งและดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง.** กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

สำนักมาตรฐานการศึกษา. (2544). **คู่มือนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและประเมินโครงการ.** กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์.

วิกิพีเดีย (2553). **ประเทศบังกลาเทศ.** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/ประเทศบังกลาเทศ/>.

(ค้นเมื่อ: 6 มีนาคม 2553).

Unified, นามแฝง. (2552). **แนะนำ/วิจารณ์หนังสือ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.oknation.net/blog/BookReview/2009/01/27/entry-1/>. (ค้นเมื่อ: 6 มีนาคม 2553).

Bangkok Post. (2009). **AIT launches Yunus Center, Published: 8/09/2009 at 12:00 AM, Newspaper section:**

Learningpost. [Online]. Available: <http://www.bangkokpost.com/life/education/23480/ait-launches-yunus-center/>. (Accessed date: March 6, 2010).

Nobelprize.org. (2006). **Muhammad Yunus, The Nobel Peace Prize 2006**. [Online]. Available:

http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2006/yunus-photo.html/. (Accessed date: March 6, 2010).

UNDP. (2009b). **SUMMARY Human Development Report 2009, Overcoming barriers: Human mobility and development**. New York. United Nations Development Programme.

Vpaa. (2009). **INSTITUTE EDUCATION COUNCIL, 2 September 2009**. [Online]. Available:

<http://www.vpaa.ait.ac.th/uploads/minutes/20090910152633.pdf/>. (Accessed date: March 6, 2010).

Wikipedia. (2010a). **Bangladesh**. [Online]. Available: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bangladesh/>. (Accessed date: March 6, 2010).

_____. (2010b). **Grameen Bank**. [Online]. Available: http://en.wikipedia.org/wiki/Grameen_Bank/. (Accessed date: March 6, 2010).